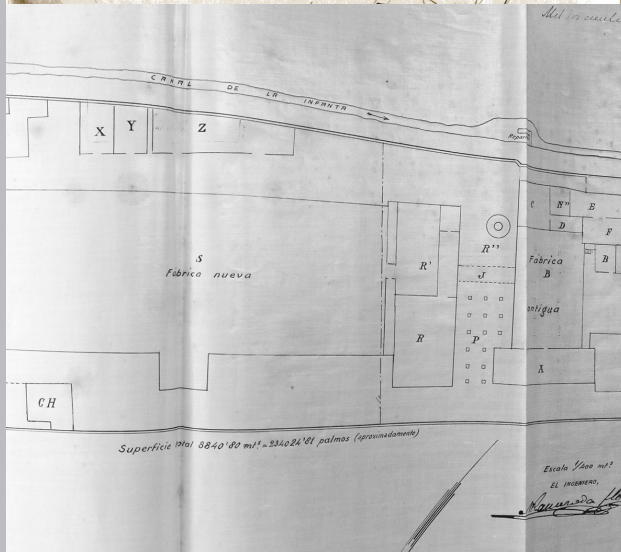
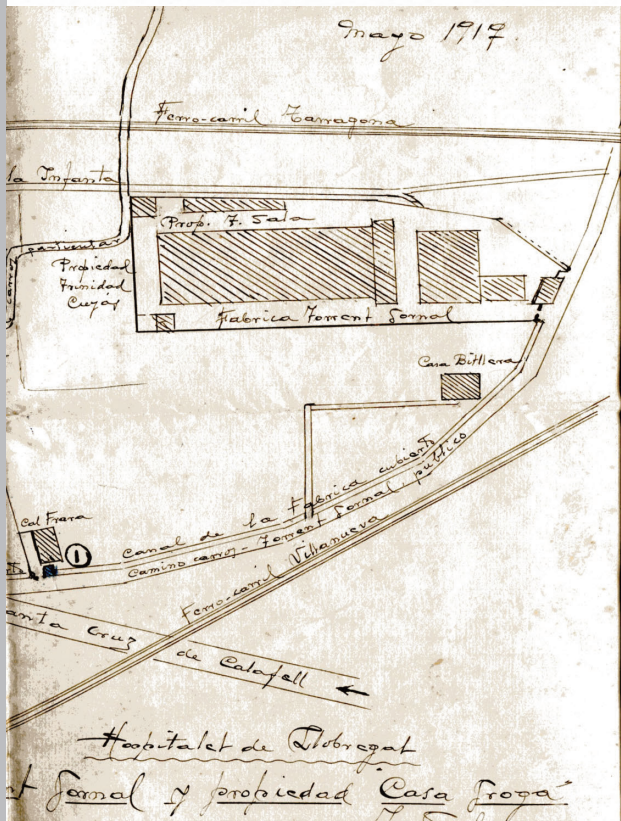

Aportacions a la història de la fàbrica Tecla Sala a l'Hospitalet de Llobregat

Josep Boatella / Pilar Riera

E. Sala
Plaza de San Pedro, 4 bis.

Aportacions a la història de la fàbrica Tecla Sala a l'Hospitalet de Llobregat

Aportaciones a la historia de la fábrica Tecla Sala en l'Hospitalet de Llobregat

Contributions to the history of the Tecla Sala factory in l'Hospitalet de Llobregat

*Josep Boatella / Pilar Riera**

(Doctor en Farmàcia / Doctora en Geografia)

RESUM

Aquest treball aporta informació, en alguns casos inèdita, relacionada amb els antecedents de l'empresa "T. Sala e hijos" a l'Hospitalet de Llobregat. Aquesta aportació procedeix, fonamentalment d'arxius familiars, alguns dels quals tenen un cert valor documental. El treball s'estructura, bàsicament, en dos blocs: en primer lloc els antecedents abans de la compra de la fàbrica del Torrent Gornal a la família Basté per part de Tecla Sala i els detalls de la venda, i a continuació l'evolució posterior de l'empresa així com la descripció de les instal·lacions existents tot just acabada la Guerra Civil.

Paraules clau: Tecla Sala, Joan Riera, indústria, filatura

RESUMEN

Este trabajo aporta información, en algunos casos inédita, relacionada con los antecedentes de la empresa "T. Sala e hijos" en l'Hospitalet de Llobregat. Esta aportación procede, fundamentalmente de archivos familiares, algunos de los cuales tienen un cierto valor documental. El trabajo se estructura, básicamente, en dos bloques: en primer lugar, los antecedentes antes de la compra de la fábrica del Torrent Gornal a la familia Basté por parte de Tecla Sala y los detalles de la venta, y a continuación la evolución posterior de la empresa así como la descripción de las instalaciones existentes apenas terminada la Guerra Civil.

Palabras clave: Tecla Sala, Joan Riera, industria, hilatura

* Nets de Joan Riera i Tecla Sala

ABSTRACT

This article provides information, in some cases unpublished, related to the background of the company "T. Sala e Hijos" in l'Hospitalet de Llobregat. This contribution comes mainly from family archives, some of which have a certain documentary value. The work is structured in two blocks: firstly the background before the purchase of the Torrent Gornal factory from the Basté family by Tecla Sala and the details of the sale, and then the subsequent evolution of the company as well as the description of the existing facilities just after the Civil War ended.

Keywords: Tecla Sala, Joan Riera, industry, spinning

INTRODUCCIÓ

La revisió d'uns arxius familiars ha permès recuperar documentació que pot ser d'interès per a la història de l'empresa "T. Sala e hijos" en general i de la seva fàbrica de l'Hospitalet de Llobregat, en particular. De fet, un treball de Marta de Planell, publicat l'any 2014 als *Quaderns d'Estudi*, dedicat a la història del molí paperer de la família Basté, finalitza amb un apartat en què es comenta la venda de les instal·lacions, ja relacionades amb la indústria tèxtil, a la senyora Tecla Sala Miralpeix. Just aquest moment enllaça amb el present treball que, sense la pretensió de voler ser un relat històric, té l'objectiu de contribuir a un millor coneixement d'aquesta empresa tan emblemàtica per a la ciutat, just en la commemoració del cinquantenari de la defunció de la seva propietària. Es tracta doncs d'un recull de dades, algunes de caràcter inèdit, relacionades amb la fàbrica del Torrent Gornal des de l'any de la seva compra (1913) fins als anys 70, en què fou venuda.

ANTECEDENTS

L'any 1904 Pau Sala Roma (1851-1904) morí a Roda de Ter. Fou un emprenedor que s'inicià en el negoci tèxtil de la mà de Jacinto Masvidal Blasi, industrial barceloní que fou durant uns anys regidor de l'Ajuntament de Barcelona i que era oncle de la seva esposa, Francisca Miralpeix Masvidal. El 1892 Pau Sala va fer societat amb Feliu Santacreu (Societat Santacreu Sala), iniciant-se així en el món fabril de la filatura. Pocs anys després (1895) va comprar la part del seu soci i esdevingué l'únic propietari de l'empresa de l'antiga filatura, el nom de la qual passà a ser el de Pablo Sala. D'aquesta manera va començar la trajectòria de la que es convertiria en una important empresa del sector, tant a la comarca d'Osona (Roda de Ter) com al Barcelonès (l'Hospitalet de Llobregat). El matrimoni Sala Miralpeix no tingué fills i adoptà la seva neboda, òrfena des de molt petita, Tecla Sala Miralpeix (Roda de Ter, 1886–Barcelona, 1973). A la mort de Francisca, l'any 1908, va heretar el negoci la seva neboda Tecla, casada de feia poc (1906) amb el seu cosí Joan Riera Sala. L'empresa ubicada a Roda de Ter constava aleshores de diferents edificacions industrials arrendades (El Molí, La Blava, can Ricart i can Portavella) i passà a denominar-se T. Sala.

El mateix any 1908, el matrimoni va traslladar-se a viure a Barcelona i, atès l'èxit del negoci, va plantejar-se'n l'ampliació a l'àrea de Barcelona, fet que es produí pocs anys després, amb l'adquisició d'unes instal·lacions ubicades al Torrent Gornal de l'Hospitalet, antigament un molí paperer que anys després va ser reconvertit en una fàbrica tèxtil.

Amb els nous propietaris, la fàbrica fou considerada una de les més importants del sector i la bona marxa de l'empresa permeté, curiosament, la construcció d'una nova

fàbrica a Roda de Ter en el mateix indret on hi havia l'antiga fàbrica La Blava i que continuarà amb el mateix nom.

Sens dubte, en aquest procés va intervenir-hi de forma decisiva el marit de Tecla Sala, Joan Riera (Sant Sadurn d'Osormort, 1883–Barcelona, 1926), que ja havia treballat amb el seu oncle, Pau Sala, en la direcció de l'empresa. Joan Riera no només fou un conseller de la seva esposa, sinó que fou en realitat qui portà i dirigí l'empresa, home amb una gran capacitat de treball i molt bon coneixedor del negoci, fou l'artífex del nivell que va assolir l'empresa. Per circumstàncies familiars (fou la seva esposa la que heretà els béns del seu oncle) el nom de l'empresa va portar el nom d'ella, i la seva mort prematura, amb tan sols 43 anys d'edat, el relegaren a un cert oblit dins la història de l'empresa.

En els cercles socials i empresarials en què es mogué el matrimoni Riera Sala, varen conèixer diferents personatges de la burgesia catalana entre els quals devien figurar, entre d'altres, alguns representants de la família Basté. Les tristes circumstàncies d'aquesta família i la complexitat de la resolució i gestió de l'herència d'Andreu Basté i de Leonor Ferrer, havien de convertir-se en una bona oportunitat per a la compra de la fàbrica i l'expansió de l'empresa T. Sala.¹

Des de l'any 1880, el molí paperer, que havia heretat Leonor Ferrer del seu pare, havia deixat de funcionar, i al cap de pocs anys (1889) l'edifici es va dedicar a la filatura de cotó. Aquest pas a la indústria cotonera segurament està relacionat amb el casament de Leonor Ferrer amb Andreu Basté Bofarull, un dels principals membres de la família Basté, important família industrial cotonera de Sant Andreu.

LA COMPRA DE LA FÀBRICA DEL TORRENT GORNAL

L'any 1913, concretament el dia 3 de maig, el dos germans Andreu i Santiago Basté Ferrer procediren a liquidar els deutes amb les seves germanes derivats de l'herència dels seus pares, i el mateix dia, en una altra escriptura, atorgaren poders a José Martorell y Cuní per tal que, en nom seu, pogués procedir a la venda a Tecla Sala de la fàbrica de Torrent Gornal per un import de dues-centes cinquanta mil pessetes. Amb data de 5 de maig es procedia a la venda formal davant del notari Manuel Borràs de Palau, actuant-hi el referit Josep Martorell i Joan Riera Sala, "*comerciante, en nombre e interés de su esposa Tecla Sala i Miralpeix*".

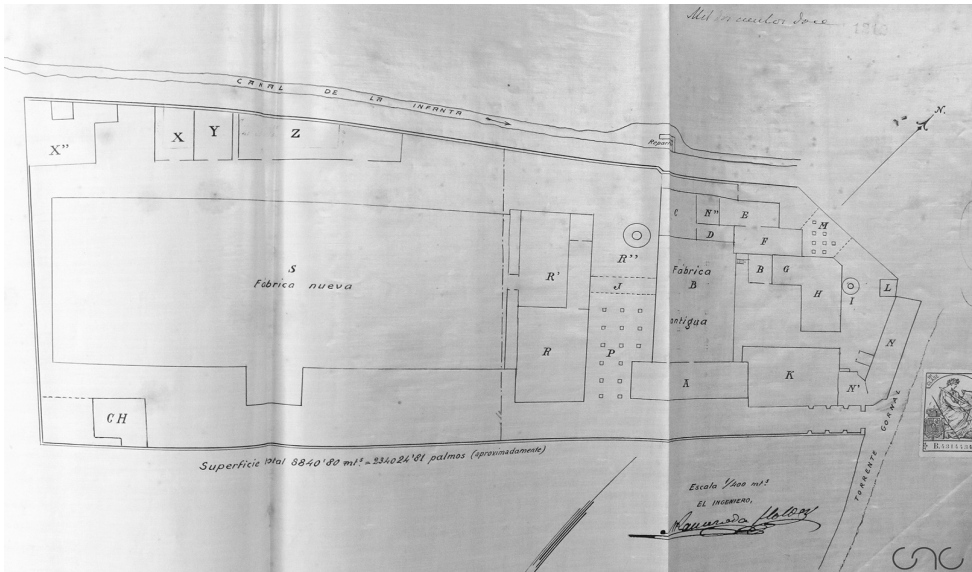
En l'escriptura del 5 de maig es descriu en primer lloc la finca objecte de la transacció: correspon al número seixanta quatre del municipi de l'Hospitalet de Llobregat, de la demarcació del registre de la propietat de Sant Feliu del Llobregat, passatge anomenat Torrent Gornal, amb una superfície de vuit mil vuit-cents quaranta metres quadrats i vuit decímetres ("*... y no diez i siete mil novecientos cuarenta y cuatro metros cuadrados cuarenta milímetros como equivocadamente se consignaba en títulos anteriores, todo cercado de paredes...*"), en què es troba situada una fàbrica que es-

tava aturada des de feia temps. Aquesta fàbrica constava de dos edificis principals, un d'antic, de dos pisos, i un altre de relativament modern edificat en una finca contigua que els germans Basté havien comprat amb l'objectiu de construir-hi una fàbrica tèxtil nova que fou projectada per l'arquitecte Claudi Duran i Ventosa. Aquesta nova fàbrica tenia tres pisos i estava unida a l'anterior per un pont de ferro. A la finca hi havia també un xalet, una quadra, una cotxera, magatzems, dipòsits i altres dependències. La finca en què hi ha la fàbrica antiga té una superfície de 3.956 m², i la de la fàbrica moderna 4.840 m². S'inclou també en la transacció el salt d'aigua situat en la línia esquerra del Canal de la Infanta amb les seves servituds (vegeu figura 1).² En relació a aquest salt es diu "*...salto conocido por salto nuevo o superior con todos sus derechos, acciones y servidumbres al mismo, canales y fajas de terreno colindantes, siendo la altura de dicho salto un tercio de la total de los tres saltos de aquel distrito... con el agua necesaria para dar curso a una muela³ y un cuarto en la forma que previene de la estipulación séptima de aquella escritura de convenio autorizada el 29 de agosto de 1847 por el notario don José Elías y Cebrián*". La preocupació per l'aigua i el seu cabal era una constant en les indústries tèxtils, així s'ha d'entendre l'especificació d'aquest conveni de 1847 en l'escriptura de 1913.

En segon lloc es detallen els límits i els veïnatges: a l'est limita amb el Torrent Gornal, al sud amb un terreny dels successors de Vicente Mombrú, a l'oest amb els successors de Benito Cuyás, i al nord amb el Canal de la Infanta mitjançant una faixa de terreny que s'utilitza per a la neteja d'aquest canal. A continuació es fa una relació de la maquinària que s'inclou en aquesta venda, tota ella relacionada amb el subministrament d'electricitat (turbina, màquina de vapor, transmissió, calderes, bàscula...) i ubicada en l'edifici antic —se n'indica la localització en el plànol de la fàbrica (figura 1)—, més altres equipaments que s'inclouen en aquesta relació, com vagonetes, vies, muntacàrregues, escales, dipòsits d'aigua, etc., ubicats en tots dos edificis.⁴

A continuació es detalla un dels principals pactes de l'operació, que fa referència a la maquinària:

"...queda expresamente excluida de esta venta la maquinaria siguiente: todas las calderas sitas en la fábrica nueva, la máquina de vapor de cuatrocientos caballos", i a continuació s'explicita tota aquesta maquinària. Continua el text: "la senyora compradora vendrá obligada a consentir la permanencia de la maquinaria... y a permitir la entrada al que acredite ser propietario... y practicar los trabajos de mantenimiento y extraccion... si por todo el día 30 de junio de 1914 no hubiese procedido a la extracción de la maquinaria el nuevo propietario podrá proceder a la extracción de la misma sin aviso ni requerimiento". En el document no hi figura cap explicació per a aquesta exclusió. Ara bé, com hem dit, el 3 de maig de 1913 es va signar davant notari un contracte privat entre les germanes Victòria, Leonor, Mercè i Narcisa Basté Ferrer d'una banda i Santiago i Alfredo Basté Ferrer per l'altra: "...José Martorell y Cuni, accionando en calidad de apoderado de D. Santiago y D. Alfredo Basté Ferrer... poderante... cede a sus hermanas la maquinaria y los accesorios existentes en el edificio llamado fabrica nueva". Aquesta escriptura tampoc no ens informa de per què no s'inclou en la venda la maquinària de la fàbrica nova. Podríem pensar que les germanes Basté, que pas-

Plànol de la finca que compra Joan Riera, en nom de la seva esposa Tecla Sala, a Santiago i Alfredo Basté. Font: Arxiu familiar

saven a ser-ne propietàries dos dies abans de la venda de la fàbrica, no havien pres encara cap decisió sobre què fer-ne, i probablement tampoc la compradora hi devia estar gaire interessada, perquè el que pretenia era instal·lar-hi maquinària nova i traslladar-hi de moment maquinària que tenia a la fàbrica de Roda de Ter.

Com ja hem dit, el preu de l'operació de compra va ser de 250.000 ptes. En l'escriptura es detalla la forma de pagament d'aquesta quantitat: "el precio de la presente venta es de doscientas cincuenta mil pesetas que D. Juan Riera entrega en dos talones... y parte en efectivo... el Sr. Juan Riera declara que el dinero entregado procede en parte (125.000 ptes.) del propio de su consorte, y el resto, 125.000 pesetas, a partir de un préstamo que le ha hecho Doña Amparo Pons y Pla en el día de hoy, del que inmediatamente se otorgará escritura de constitución de hipoteca de la finca que acaba de adquirir".

En l'escriptura del préstec que li fa la senyora Amparo Pons s'hi explicita que "D. Juan Riera y Sala en nombre e interés de su señora esposa... dice que reconoce deber a Amparo Pons la cantidad de ciento veinte y cinco mil pesetas... a título de préstamo antes de este acto... y al terminarse la escritura de venta a favor de su consorte de la finca que se hipotecará... se obliga a devolver esta cantidad en el término de cinco años... y abonar el interés anual del cinco por ciento de la cantidad prestada... declara que la finca descrita se halla libre... y pertenece a Doña Tecla Sala Miralpeix por título de venta perpetua otorgada por D. José Martorell y Cuní como mandatario de los hermanos D. Santiago y D. Alfredo Basté, con escritura de fecha de hoy ante el notario que suscribe". Al cap de menys de tres anys, el 29 de desembre de 1916, Tecla

Sala obté la carta de pagament del préstec concedit per la senyora Amparo Pons, "*...dándose [esta] por completamente pagada y satisfecha... y cancela totalmente la hipoteca...*".

Ara bé, per tancar definitivament la compravenda va caldre resoldre el gravamen que hi havia sobre el salt d'aigua. La finca A, la que procedia de l'herència dels germans Basté i en la qual hi havia el salt d'aigua, estava afectada per un cens de pensió anual de 1.500 ptes., que corresponia al tres per cent d'un gravamen de 50.000 pessetes i que afectava el salt d'aigua i els seus annexos. Els germans Basté abonaven cada any aquesta quantitat a la senyora Rosalia Palma, que havia obtingut aquest domini com a usufructuària del seu primer marit, senyor Valentí Almirall. La Sra. Palma, que assisteix a l'acte de firma d'aquesta escriptura, accepta la venda que fan els germans Basté a la Sra. Tecla Sala, "*aprueba y firma por razón de dominio la precedente venta otorgada... y confiesa recibir de Don Juan Riera la cantidad de seiscientas pesetas por virtud de condominio convenido por la precedente... venta del salto de agua i anexos*".

Per resoldre la qüestió d'aquest gravamen el mateix dia, es firma una escriptura de domini atorgada per la senyora Rosalia Palma a favor dels germans Basté, en què consta que la finca pertanyia als germans Alfredo i Santiago Basté a partir de la seva adjudicació per part de les germanes Victòria, Leonor, Mercè i Narcisa després de la dissolució de la societat Sucesores de Andreu Basté. Les germanes Basté amb aquesta cessió del cens als seu germans "*y con las doscientas cincuenta mil pesetas que constituyen el precio de la venta [de la fàbrica] se dan por completamente pagadas y satisfechas del crédito de quinientas setenta y ocho mil ochocientas sesenta y seis que les correspondía contra D. Santiago y D. Alfredo Basté por razón de las ventas realizadas a favor de los mismos*"; a continuació s'extreu del poder i domini dels germans Basté tot el relacionat amb el salt d'aigua, annexos i les seves servituds i es transfereixen al domini i poder de Tecla Sala. Semblaria, doncs, que les qüestions entre els germans Basté no estaven encara resoltes del tot abans de vendre la fàbrica de l'Hospitalet. Juan Riera Sala, "*en calidad de mandatario..., acepta la precedente escriptura... siendo presentes por testigos Pío M. Verges y Fornells (?) y don José Vila-grasa y Mas*".

Dins el recinte de la fàbrica hi ha un edifici aïllat, d'estil modernista, que ja consta en l'escriptura de compravenda, on s'anomena "xalet". No es dona, però, cap indicació de la seva superfície, el seu ús, l'arquitecte... La denominació de xalet semblaria indicar que el seu ús no era fabril, residencial potser? En plànols anteriors, s'indica, en la mateixa ubicació, una petita construcció que ignorem si es correspon amb les característiques de la construcció actual. Es podria pensar també que en adquirir la fàbrica, es pensés a adequar aquest edifici, tal com es va fer, com a residència del director de la fàbrica, Ramon Solanich i família, i es construís aleshores el xalet modernista. Si realment era un xalet l'any 1913, no és gaire versemblant que tingués únicament uns 30 m², com figura en un plànol de 1933. L'any 1937 aquest xalet va funcionar com a Casa d'infants i guarderia per als fills de les treballadores.

Cinc anys mes tard, el 26 de juny de 1918, es procedí a la compra de la denominada Casa Groga, finca adjacent al terreny de la fàbrica, per un import de 25.000 ptes. En l'escriptura se'n detallen les característiques ("*...resultado de la anexión de cuatro fincas, consistiendo la primera en una casa de campo señalada con el numero cuatro, denominada Casa Groga... en la que hay un pozo aljibe, una pocilga, horno y un cobertizo, con una pieza de regadío, de cabida de una mojada y media, poco menos equivalente a setenta y tres áreas y ocho centiáreas*") i la ubicació ("*...lindante a oriente con dicho Torrent Gornal, a mediodía con la carretera de Barcelona, a poniente con D. José Borrás y al norte con los sucesores del Barón de Maldà y parte con los de D. Gerardo Martorell*"). Es tractava d'una finca de propietat compartida i amb servituds, de la qual els germans Trill i Piera havien venut la seva part a Juan Alemany Vilarrubias i a Maria Piera Duran. La finca estava gravada per un cens de domini directe propietat de la senyora Matilde de Gayolá, viuda del senyor Manuel de Delás i de Foixà i del seu fill Manuel de Delás i Gayolá. El cens a pagar per T. Sala era de 500 pessetes.

DRETS I SERVITUDS

Amb la compra de la fàbrica s'adquiriren també uns drets i servituds diverses la resolució de les quals, en alguns casos, ocupà de forma important Joan Riera.

Com ja hem esmentat, la fàbrica s'alimentava d'un salt d'aigua del Canal de la Infanta, en la línia del canal de l'esquerre del riu Llobregat. En un document intern que du per títol "*Canales, fajas de terreno y demás derechos cedidos y comprendidos con el salto del Torrente Gornal*", fet probablement en el moment de la compra de la fàbrica, s'hi detallen els orígens d'aquesta utilització i les seves servituds i condicions: "*Según escritura de su establecimiento... entre la Junta Directiva del canal de la izquierda del rio Llobregat i los señores condueños de los Molins del Papiol y de Molins de Rei. Ante D. José Elías y Fabriá i D. Magin Soler Gelada, notarios... el 21 agost de 1847... los canales y fajas de terreno cedidos con el salto del Torrent Gornal, fuera de la porción de terreno circuido de paredes y que ya nombra la presente escritura de adquisición por Dña. Tecla Sala, son: En el lado norte que linda con José Cuyás, la porción de acequia de riego correspondiente que deberá conservarse... hasta la hijuela que riega las tierras de la izquierda del Torrente Gornal... queda dentro del terreno cedido, pero ahora resulta fuera de la muralla de la fábrica. La longitud de la acequia desde el punto D del plano unido a dicha escritura de establecimiento, hasta debajo del margen izquierdo de la nueva carretera desde esta ciudad a S. Boy, sitio en qué se considera hallarse el limite inferior del nivel del primer salto de los tres que cita la escritura, con una longitud de 218 canas y 2 palmos con un ancho de 8 palmos en toda su extensión, es otra de las cosas cedidas en dicha escritura de convenio.*" És a dir: conservació de la sèquia, el seu recorregut, els límits i els cabals d'aigua.

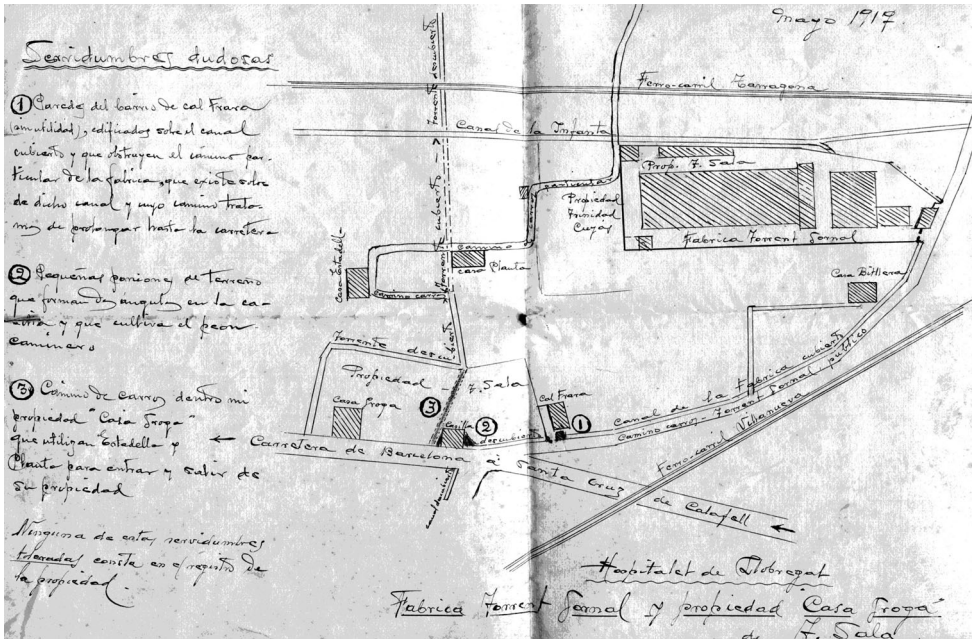
Altres convenis posteriors expliciten altres servituds. Així, pel conveni entre la Comissió de la Junta del Canal i el senyor Antonio Ferrer i Sagristá, firmat el 13 de maig de 1853, s'autoritzava augmentar la franja limítrofa del canal fins a un límit determinat,

i així mateix la Comissió del Canal es comprometia a ampliar el cabal d'aigua fins arribar a dos "muelas". Pocs mesos després, el 23 d'octubre de 1853, la Junta del Canal aprova que si l'aigua que entra al molí és superior al cabal determinat, el Sr. Antonio Ferrer Sagristá haurà de pagar una quantitat superior a l'estipulada prèviament. La qüestió del cabal d'aigua serà també objecte d'altres escriptures, com la de l'agost de 1877, en què Leonor Ferrer paga a la Junta del Canal la quantitat estipulada en el conveni de 1853. Anys més tard, el 7 d'octubre de 1881, "*por acta del juicio de conciliación Dña. Leonor Ferrer, consorte de Andrés Basté, entabla demanda de daños y perjuicios por no tener a tiempos normales el salto de agua la dotación ordinaria de 2 muelas como se comprometió la Junta Central, no resultando avenencia*".

Molts anys després el tema de l'aigua continua sent una preocupació per a l'empresa Tecla Sala. Així, el 26 de setembre de 1940 Rossend Riera Sala, en nom de la seva mare, eleva una instància (no sabem a quina entitat governativa o judicial) en què mostra la seva preocupació per si la ampliació i/o construcció de col·lectors d'aigües i embassaments en el cursos alts dels rius Cardener i Llobregat repercutirà en el cabal del Canal de la Infanta, reduint pràcticament a zero el cabal del salt d'aigua que fa servir l'empresa Tecla Sala.

Joan Riera va ocupar-se intensament de la resolució d'aquestes qüestions relacionades amb els cabals d'aigua, i també dels problemes que afectaven la urbanització dels voltants de la fàbrica i d'algunes servituds i drets de pas que l'afectaven. En aquest sentit, la compra de la finca corresponent a la Casa Grogga sembla que va coincidir amb la voluntat de resoldre diferents aspectes relacionats amb aquestes qüestions.

En documents manuscrits, sense data, s'indiquen els resultats d'algunes consultes fetes als veïns sobre la urbanització, l'arranjament de camins de la zona i el pagament de les obres que s'hagin de fer. A tall d'exemple reproduïm alguns punts de discussió i/o acord entre els veïns i l'empresa; la majoria de casos dels quals tenim constància estaven relacionats amb drets de pas i condicionament dels camins: "*Los vecinos propietarios de la Bóbila dicen que están dispuestos ha (sic) hacer lo posible para arreglar el camino y que podría reunirse... para hablar de una fórmula de arreglo*". Es tractava d'arreglar alguns camins de l'entorn proper a la fàbrica. Alguns veïns no estaven disposats a pagar; d'altres sí, però posaven alguna exigència sobre el tipus d'arranjament. Una altra qüestió que genera polèmica és si l'empresa té dret o no a tirar a terra una paret per facilitar el dret de pas que té reconegut; algun veí el qüestiona mentre que d'altres creuen que sí que hi té dret: "*Si... por el contrario la pared de referencia no hace 30 años que esta edificada, tiene derecho la Sra. Sala a pedir que se derribe para no interrumpirle el paso a que tiene derecho*"; un altre: "*si Estadella y Planta no pueden pasar a la carretera por el torrente descubierto, debe permitírsele el paso*"; la problemàtica de l'accés la tenien també altres empreses de la zona. Finalment es posa en qüestió el dret del "*peón caminero*" a sembrar en els terrenys indicats en el mapa/plànol de referència. En la figura 2, en document manuscrit de Joan Riera, a més d'un croquis de la finca, s'hi presenten anotades algunes de les qüestions que acabem d'assenyalar.

Anotacions manuscrites de Joan Riera sobre servituds i drets de pas. Font: Arxiu familiar.

En altres anotacions manuscrites, i sempre sobre l'assumpte dels accessos a la fàbrica i dels camins, Joan Riera escriu: "...hacer contrato de arriendo por años con obligación cedernos abrir camino cuando convenga". Més endavant, i retornant a la Casa Groga, el 17 de juny de 1919 comenta: "parlat amb Sr. Alcalde i veïns projecte continuar aqüeducte torrent Can Plata fins passada la carretera passant per la finca casa Groga mediant cessió de la llera actual del torrent que envolta dita finca...". i en la mateixa carta diu a l'alcalde: "me permito indicar-li la conveniència de que es fes un projecte i s'interessin per l'adoquinat (sic) del Torrent Gornal... sempre intransitable". T. Sala va col·laborar amb 500 ptes. per a l'empedrat de la carretera davant de la Casa Groga.

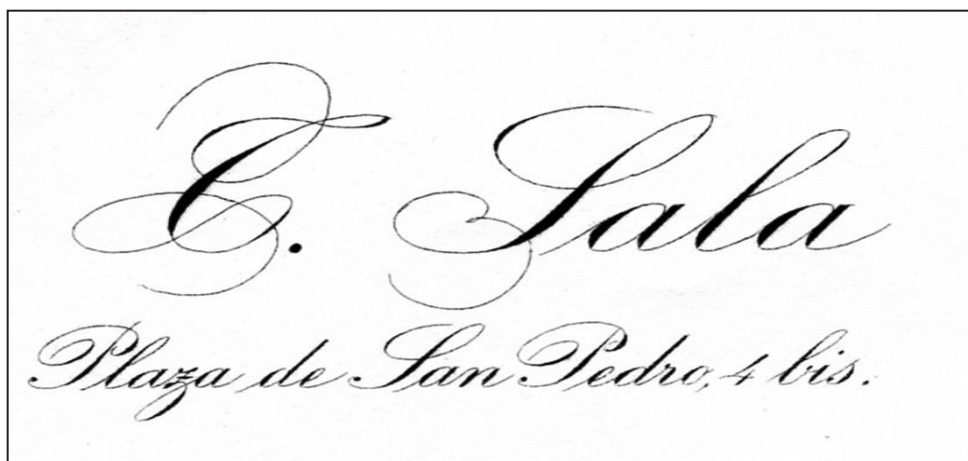
El maig del 1921, l'alcalde convoca T. Sala a una reunió per tractar de l'establiment d'una via urbana en el tros de camí antic de Sant Joan, i en les notes de la reunió Joan Riera escriu: "...acuerdo, convenido entre los propietarios el establecimiento de una calle Diagonal de 10 metros siguiendo camino antiguo de S. Juan además de las dos calles que han de conducir a la fábrica", i amb data 29 de desembre de 1922, Joan Riera s'adreça a l'alcalde de l'Hospitalet, explicant les dificultats que li representa l'accés a la fàbrica pel camí del Torrent Gornal ("por abusos de unos y otros"), tot sol·licitant una solució definitiva ("adoquinándolo o con pavimentación portland... ratificándoles por mi parte el ofrecimiento de contribuir con una respetable cantidad", i continua: "por si no bastaban las aguas que... vierten durante días seguidos la Compañía de Aguas dos Rius, Fum de Estampa, etc., las casas de la vía habitadas por empleados de la Compañía de ferrocarriles han construido una conducción de aguas sucias que también desembocan en el camino..."

Pocs anys mes tard, l'1 de maig de 1927, mort ja Joan Riera, Tecla Sala firma un conveni amb el Sr. Pedro Elias en què es detallen les condicions que li fa l'empresa per l'obertura d'un pas que li doni entrada a la seva finca; una vegada més, qüestions relacionades amb els camins i el seu condicionament, accessos i drets de pas.

Així, a les qüestions a resoldre relacionades amb l'aigua se n'hi afegeixen d'altres: els camins, els drets de pas, les servituds i censos, les relacions amb els propietaris veïns i amb l'Ajuntament. Altres temàtiques eren de ben segur compartides amb altres industrials cotoners, una de les quals el subministrament de la matèria primera, el cotó. Un exemple el tenim en el requeriment notarial que cursa Joan Riera el dia 27 de febrer de 1918 a l'empresa (o una de les empreses) que els subministrava cotó, Isidro Gassol y Marqués, mitjançant el qual reclama l'entrega de 50 bales de cotó que aquesta empresa no li ha enviat i que figuren en el contracte signat. Aquestes 50 bales representaven el consum de cotó de tot un mes. La resposta del Sr. Gassol fa referència al decret del Ministeri d'Hisenda del 9 de febrer de 1918 "*que ha suspendido con carácter general las entregas de algodón hasta tanto que se regularice su distribución*". Problemàtiques, doncs, diferents de les que hem comentat abans i que estaven relacionades directament amb el funcionament de la fàbrica i la seva producció.

LA FÀBRICA

En el moment de la compra, la fàbrica dels germans Basté estava aturada des de feia un temps. Per tant, els primers esforços foren els de dotar-la d'instal·lacions i maquinària nova. Alguns homes de confiança ajudaren Tecla Sala i Joan Riera en aquestes tasques, i en aquest sentit cal destacar Ramon Solanich Riera (primer director), Domingo Peiró Victori, Josep Villalonga i Casañes (1889-1974), Ramon Muniesa Andreu, apoderat de T. Sala (mort l'any 1928 als 34 anys), o Josep Bracons Casacuberta (1890-1948).⁵

T. Sala
Plaza de San Pedro, 4 bis.

Targetó de l'empresa T. Sala. Font: Arxiu familiar

Un dels primers esforços fou el de la modernització de la maquinària i la seva electrificació. Podem veure, amb algunes dades, com creixia: el 1917 ja tenia 4.000 fusos de filar i 1.200 de retòrcer i, en el cens obrer de 1923, Tecla Sala declara que hi treballaven 322 homes i 271 dones. Aquest nombre d'empleats indica que l'empresa era la tercera de la ciutat darrere de can Trinxet i can Trias, totes dues del sector tèxtil. La majoria de treballadors procedien dels barris de Sant Josep, la Torrassa i Santa Eulàlia, i en molts casos es tractava de famílies senceres.

Pel que fa a l'electrificació, segons dades procedents dels permisos concedits per l'Ajuntament, el mateix 1913 s'obtingueren permisos d'instal·lació de motors i l'any 1920 es va adquirir un electromotor (segons projecte de Daniel Boixeda Pascual). El mateix succeí l'any 1926, en què es procedí a la substitució d'alguns motors, i els anys 1934 i 1935, en què es produïren noves ampliacions en el nombre i potències concedides (287,5 HP el 1935) (vegeu taula 1).

Durant la dècada dels anys 30, l'activitat de la fabrica fou notable, amb introducció de dues seccions noves: la de blanqueig i la de tint.

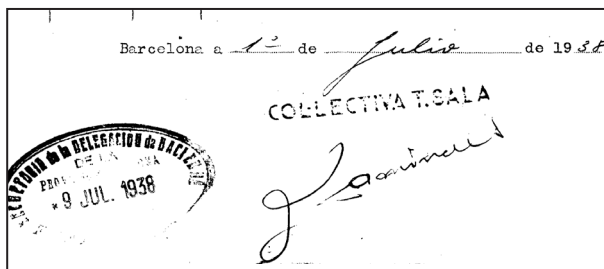
Es van ampliar les instal·lacions i dels 5.200 fusos de l'any 1917 es passà l'any 1936 a 20.200 (17.000 de filar i 3.200 de retòrcer), l'augment del nombre de treballadors també va ser important, amb dades de 1930 el nombre havia augmentat de 593 a 1.700.

Taula 1: Evolució de l'electrificació (1913-1942)

any	Instal·lacions d'electrificació
1913	Instal·lació de quatre electromotors de 130 HP
1920	Instal·lació d'un electromotor
1926	Substitució de dos electromotors de 40 i 7 HP per uns de 60 i 10 HP
1934	Ampliació de motors elèctrics en 287,50 HP
1942	Electromotors (56 HP) i un generador de vapor, per instal·lació d'una caldera de 70 m ²

ÈPOCA DE LA GUERRA CIVIL

Aprovat el Decret de Col·lectivitzacions de la Generalitat de Catalunya (24/10/1936), les empreses que tenien més de 100 treballadors, les que estaven abandonades pels seus propietaris o aquelles els patrons de les quals haguessin estat declarats facciosos pels tribunals populars, havien de ser col·lectivitzades obligatòriament. Així, doncs,

Capçalera de l'empresa T. Sala col·lectivitzada, juliol de 1938. Font: Arxiu familiar

i per aquests motius, les fàbriques de l'Hospitalet i de Roda de Ter quedaren intervingudes, a l'igual que el domicili de la família Tecla Sala al carrer de Pau Claris i altres propietats seves. L'empresa, ara ja denominada "Col·lectiva T. Sala", va traslladar la seva seu social a la Ronda de Sant Pere, núm. 15, de Barcelona (figura 3).

POSTGUERRA

L'any 1938, Tecla Sala s'adreça a la Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil, número dos (Bilbao) detallant diferents aspectes de funcionament de les fàbriques de Roda de Ter i de l'Hospitalet. En relació amb aquesta darrera, assenyala que *"la constituyen veinticinco mil husos de hilar y torcer en la proporción aproximada de tres cuartas partes para hilado y una para torcido... en esta fábrica trabajaban unas trescientas veinte personas incluido el elemento directivo... producía semanalmente unos diez y ocho mil kilos de hilados de algodón, clase americano... parte de esta producción se tintaba en la propia fábrica, para su venta como especialidades... consumía las siguientes cantidades de primeras materias: consumo anual de algodón cuatro mil ochocientas balas, de algodón americano, doce vagones de carbón nacional... doce mil kilos de aceites y grasas... Para asegurar el funcionamiento durante un mes: cuatrocientas balas (noventa y cinco mil kilos) de algodón americano, un vagón de carbón nacional, mil kilos de lubricantes"*.

Retornada la família a Barcelona, els dies 20 i 23 de gener del 1939, Rossend Riera Sala, en qualitat d'apoderat de Tecla Sala, acompanyat de Joan Solanich Riera, tècnic tèxtil de l'empresa, i de Juan Pons Sastre i Luís Galí i Costa com a testimonis presencials, aixequen sengles actes notariaus a instància seva, amb relació exhaustiva de les instal·lacions de la fàbrica i de les matèries primeres emmagatzemades, respectivament. Aquest text, que presenta un gran interès documental, descriu la fàbrica dividida en les següents zones:

Sala de batanes (taula 3)

Sala de preparació (seccions: cardes, manuares, metxeres, instal·lació de buit) (taula 4)

Sala de filatura (taula 5)

Sala de retòrcer i acabats (taula 6)

Sala annexa filatura (secció tintoreria, magatzem colorants) (taula 7)

Magatzems (taula 8)

Despatx (taula 9)

Farmaciola (taula 10)

Més endavant, en les taules corresponents, donem la relació de les instal·lacions i de les matèries primeres.

Així mateix, en l'esmentada acta notarial, Rossend Riera vol que hi consti que mentre el 18 de juliol de 1936 la plantilla era de 430 treballadors, el 24 de gener del 1939 era de 550 (aquestes xifres no coincideixen amb les declarades davant la Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil).

Un any després (28 de febrer de 1940), Rossend Riera presenta una certificació del negociat sobre Regions Devastades i Reparacions dels danys soferts a la fàbrica del Torrent Gornal, 4, presentada a la Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil, sobre els danys soferts durant la guerra, a efectes de sol·licitar la indemnització corresponent. Aquest informe fou elaborat per Jorge Borrell Macià: *"con motivo de la lucha entablada en las cercanías de la misma (fábrica) el 25 de enero próximo pasado, al ocupar dicho pueblo el Glorioso Ejército Nacional... Se recompusieron 412 vidrios, 12 baldosas de 120x70 cm, 375 baldosillas de 36x36 cm, 50 tejas y 3 tubos de hierro de desagüe. Además se produjo un orificio de un metro cuadrado y ha sido preciso tapar agujeros, reconstruir el maderamen de algunas vidrieras, empalmar cables eléctricos y soldar y reparar conducciones de agua"*. Quant a la maquinària (vegeu les taules), *"al hacerse cargo nuevamente de la fabrica después de la liberación del pueblo, su propietaria ha notado la falta de un motor Vivó-Torras de 100 HP y de 2 Brown Boveri de 90 HP cada uno..."* Valora el total de danys en 6.189,45 ptes, corresponents a obres de paleta, fusteria i electricitat... i 21.000 ptes en maquinària.

El mateix mes de febrer de 1940 Rossend Riera presenta a la Diputació Provincial de Barcelona la dita certificació de las Regiones Devastadas a efectes de la contribució de l'Estat i pocs mesos després sol·licita un préstec del Instituto de Crédito per a les reparacions.

Val a dir que a partir dels anys 40 va produir-se una expansió important de l'activitat de la fàbrica, iniciada ja als anys 30. La taula 2 ens permet veure aquesta evolució de la dècada dels anys 30, l'estabilització de la maquinària, l'augment de la producció fins a l'any 1936 i la frenada a partir d'aquest any fins al 1940. A partir d'aquest any s'inicià una remuntada important en relació a l'alentiment que havia representat la guerra i s'imposà un canvi de tendència (vg. taula 2). En les dades subministrades per T. Sala destinades a les estadístiques elaborades pel Sindicato Nacional Textil (Sección algodón) (Madrid, juny de 1941), s'hi pot seguir l'evolució durant el període 1933-1940.

Aquestes dades es poden complementar amb les següents, corresponents a una informació interna de l'any 1942. Producció: filat 171.894 kg, torçat 190.026 kg, mescla 259.787,7; total 621.708 kg (1942), capacitat de producció, 1.050.000 kg (30% filat, 25% torçat, 45% mescles). Consum: 1.248.000 kg (consum normal).

Taula 2. Evolució de la maquinària (1933 - 1940)

Concepte	1933	1934	1935	1936	1939	1940
contínues de filar (fusos)	20.300	20.300	20.300	20.300	20.300	20.300
contínues de tòrcer (fusos)	7.435	7.435	7.435	7.435	7.435	7.435
aspes	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
cabdelladores	580	580	580	580	580	580
consum de cotó (<i>Good middle</i>) (kg)	1.245.767	1.264.032	1.293.761	---	579.885	---
filats (kg)	---	1.096.901	1.164.403	613.538	---	544.938 (*)
torçats	---	581.047	593.673	337.813	---	376.381 (*)
segons núm. filatura (kg)						
núm. ≤ 14	---	60.699	50.345	34.808	---	---
15 ≤ núm. ≥ 24	---	716.935	763.870	390.245	---	---
25 ≤ núm. ≥ 40	---	319.267	350.188	191.484	---	---
Consum						
energia elèctrica (kW)	---	---	---	---	---	1.624.000
carbó (t)	---	---	---	---	---	400

L'EMPRESA

Durant el període de temps en què el fill de Tecla, Pau Riera Sala, va romandre a l'Argentina (fins al 1953), l'altre fill, Rossend, va ajudar la seva mare en la direcció del negoci. El desembre de 1941 es constitueix "T. Sala e hijos", en què Tecla Sala i el seu fill Rossend passen a tenir una mateixa participació a l'empresa. T. Sala fou, evidentment, una societat familiar i, malgrat que en el document de creació, de l'any 1941, hi figuren com a socis únicament Tecla Sala i Rossend, es reconeix d'una manera clara i explícita la futura integració del seu fill Pau com a soci, aleshores resident a l'Argentina. En un document notarial de l'empresa de 1944 Pau ja hi figura com a soci, i s'incorpora a la gerència, juntament amb el seu germà, l'any 1953, després del seu retorn de l'Argentina. L'any 1941, el capital inicial de l'empresa és de 6.200.000 ptes., al cap de tres anys (1944) augmenta lleugerament a 6.500.000 ptes. i el 1955 el capital passa a 15.000.000 de pessetes, quantitat que no variarà en alguns anys.⁶

L'empresa disposava de dos centres de fabricació: La Blava, a Roda de Ter, i la fàbrica del Torrent Gornal a l'Hospitalet. En una crònica publicitària apareguda a la secció d'anuncis de la publicació *Espíritu y fuerza de la industria textil catalana* de l'any 1943, s'explica la distribució de feines en les dues fàbriques i se'n destaca la qualitat dels productes: "*El trabajo en las fábricas se distribuye de la siguiente manera: en la de Hospitalet de Llobregat, hilados y torcidos de algodón, mezclas, escocia, gaseados de 18-40 (algodón americano) y en la de Roda de Ter hilados y torcidos de algodón, peinados y gaseados de 30-140 (algodón egipcio)*".

Com a col·laboradors destacats de l'empresa cal fer esment d'alguns personatges importants: en primer lloc, la família Solanich Riera, molt lligada per diverses circumstàncies a la fàbrica de l'Hospitalet. Formada per Ramon Solanich Riera (Torelló, ?-l'Hospitalet, 1936) y Dolors Riera Sala (Sant Sadurn d'Osormort, 1887-Barcelona, ?), germana de Joan Riera Sala. Ramon fou home de confiança de Joan Riera i primer director de la fàbrica de l'Hospitalet. Assassinat el 24 de juliol de 1936, vivia a la casa modernista adjunta a la fàbrica, on varen créixer els seus dos fills, Joan i Ramon. Ambdós quedaren vinculats a l'Hospitalet i a l'empresa, ja que Joan exercí de directiu després de la mort del seu pare i Ramon, futur alcalde de l'Hospitalet, com a metge de la fàbrica. També va formar part del grup de directius de T. Sala Domingo Peiró Ribas (l'Hospitalet, 1920-2001), fill del beat Miquel Peiró i Victori (Aiguafreda, 1887-l'Hospitalet, 1936), que també fou assassinat el 24 de juliol de 1936 en el seu habitatge, ubicat a la mateixa fàbrica, en l'edifici antic. De fet, Miquel Peiró i Victori, orfe de pare, havia anat a viure a Roda, on la seva tia Dominga Victori dirigia l'Escola de les Dominiques de l'Anunciata i fou bona amiga de Tecla Sala. Per això començà a treballar a la fàbrica tèxtil Tecla Sala de l'Hospitalet, on el 1913 l'àvia li confià un lloc de responsabilitat. En el mateix bloc (fàbrica antiga) els diferents habitatges estaven ocupats pel director de la fàbrica, Martorell i Mas, encarregat dels mecànics; la segona planta per Domingo Peiró, cap de comptabilitat i la família Pàmies; i la tercera pels senyors Andreu i Torres, encarregats de filatura.

Després de la mort de Tecla Sala (1973), els seus fills –i hereus de les fàbriques– varen continuar al capdavant del negoci, que no pogué resistir, però, la greu crisi del sector tèxtil a Catalunya. El 1976, els actius del l'empresa foren venuts a Hilaturas Gossypium, propietat de l'industrial i banquer Jaime Castells. Com ja es prou ben conegut la fàbrica de l'Hospitalet tancà el 1973 i l'any 1999, la fàbrica de Roda de Ter va aturar definitivament la seva activitat i l'edifici passà a mans de l'Ajuntament, com havia succeït l'any 1982 amb l'Ajuntament de l'Hospitalet, per a convertir-lo en equipament cultural.

Taula 3. Sala de batans

descripció	nombre	característiques	marca
Tren batan d'entelar	1	45 in. ⁷	Dobson & Barlow Ltd. (Boston 1932)
Batan de repassar	2	45 in.	Dobson & Barlow Ltd. (Boston 1932)
Telera	1	---	---
Balances	2	---	---
Motor	1	40 HP 700 rpm	Westinghouse

Taula 4. Sala de preparació

a) secció cardes			
descripció	nombre	característiques	marca
cardes	33	45 in.	Platt Brothers & Co. Ltd (Oldham)
cardes	11	45 in.	La Maquinista Terrestre y Marítima SA
màquines rectificadores	2	1 HP	Vivó-Torras
motor	2	22 HP 750 rpm	Vivó-Torras
diversos: 22 carretons			
b) secció manuars			
manuars	9	6 sortides	Platt Brothers & Ltd. (Oldham)
manuars	9	6 sortides	Maquinaria Industrial SA
manuars	9	6 sortides	SA Serra (Manlleu)
motor	1	18 HP 750 rpm	Brown Boveri & Cie
c) secció metxeres			
metxeres	3	100 fusos/u	Platt Brothers Co. Ltd. (Oldham)
metxeres intermèdies	4	156 fusos/u	Platt Brothers Co. Ltd. (Oldham)
metxeres intermèdies	2	156 fusos/u	SA Serra (Barcelona)
metxeres en fi	6	200 fusos/u	Platt Brothers Co. Ltd. (Oldham)
metxeres en fi	2	200 fusos/u	SA Serra (Barcelona)
motor	1	60 HP 960 rpm	Metropolitan Vikers
Diversos: un muntacàrregues, un ventilador, dos aparells d'assaig pes i resistència			
d) Instal·lació buit descarregar			
motor	1	22 HP 1000 rpm	Société Alsacienne
bomba	1	---	Weco
dinamo (il·luminació mercuri)	1	---	---
motor	1	7,4 kW 1460 rpm	
dinamo	1	125 V 1450 rpm	Andrés Guillamat
grup bomba	1	2 HP	Verta

Taula 5. Filatura

Passadís annex			
descripció	nombre	característiques	marca
motor	1	198 HP 585 rpm	Metropolitan Vickers
motor	1	60 HP 600 rpm	Westinghouse
motor	1	10 HP 1440 rpm	Electricidad Sabadell
dinamo (il·luminació mercuri)	1	40 A 1440 rpm	Electricidad Sabadell
Sala			
màquines contínues	25	400 fusos/u	Serra SA
màquines contínues	13	400 fusos/u	Platt Brothers Co. Ltd. (Oldham)
màquines contínues	17	300 fusos/u	Harker Sumner & Co.
Diversos: muntacàrregues, aparells de comprovació, cinc carretons, tubs de cartó i fusta, rodets metxera i caixes.			

Taula 6. Sala de retòrcer i acabats

descripció	nombre	característiques	marca
màquina contínua retòrcer	1	290 fusos	Hijo de F. Junyent (Terrassa)
màquines contínues retòrcer	4	400 fusos/u	Hetherington & Sons (Manchester)
màquines contínues retòrcer	7	400 fusos/u	Howard & Bullough Ltd.
màquines contínues retòrcer	6	400 fusos/u	SA Serra (Manlleu)
màquina retòrcer	1	338 fusos/u	SA Serra (Manlleu)
motor	18	5 HP 1435 rpm	E.M. Vivó-Torras SA
dobladors	5	100 fusos/u	---
motor	5	1/2 HP 1420 rpm	Vivó-Torras SA
debanadora	1	92 fusos	---
cabdelladora	14	40 fusos c/u	---
motor	5	1,5 HP 1420 rpm	Vivó-Torras SA
cabdelladores acoblades	3	18 fusos	---
cabdelladores (aspes)	24	50 fusos/u	---
Diversos: muntacàrregues, dues màquines de cordó piano, una màquina de tricotar tubular, dos aparells per a molles per fil, tres premses, tres bàscules, màquina per a gasejar, quatre motors de recanvi de 5 HP Vivó-Torras SA			

Taula 7. Sala annexa filatura

descripció	nombre	característiques	marca
màquina retòrcer	1	400 fusos	Whitin Machine Works
màquina per desfer metxa	1	---	William Tatham
màquina per desfer didals	1	---	Brooks & Doxey
Diversos: dels tallers de serralleria, torn, trepant, llimadora, esmeril, mola, serra, bancs de fusta, màquina per fer fenedura, encunyadora. Segons els declarants, hi manquen dos torns, una serra hidràulica i dos màquines de fer forats, enclusa, fragus amb motor, ⁸ bufador; del taller de fusteria, tres bancs, dues capelladores, una màquina "tupè", mola d'aigua, serra circular, màquina rectificadora, tres motors.			
Secció tintoreria			
assegador bobines	1	---	---
màquina tintar bobines	2	---	H. Krantz
màquina descruar bobines	1	---	---
màquina tintar bobines	3	---	B. Cohnen
Diversos: 2 hidroextractors, 9 portabobines, aparell de tenyir cabdells de 20 rodets, motor de 15 HP, turbina hidràulica, una dinamo Guillamot, motor Westinghouse de 10 HP, 2 polispasts MGM			
Magatzem colorants			
purificador d'aigües	1	---	Permo
Diversos: instal. assecatge amb motor 4 HP, instal. caldera vapor a carbó Talleres Vulcano amb 2 bombes, 5 Tm. de carbó. Magatzem cotó en rama: 2 batans d'entelar i 2 de repassar, 1 premsa, 1 polispast MGM			

Taula 8. Magatzem de motors elèctrics

descripció	nombre	característiques	marca
motor	1	60 HP 750 rpm	Brown Boveri & Cie
motor	1	12 HP 950 rpm	Siemens
motor bomba	1	---	Verta
motor bomba	1	---	La Electricidad Sabadell
motor	1	---	Prats Bosch
Diversos: manquen 1 motor Vivó-Torras de 125 HP, 1 motor Brown Boveri de 90 HP, 1 motor Brown Boveri de 60 HP			

Taula 9. Despatx

Taula ministre, taula americana, taula dibuix, arxivador americà, 3 grups d'arxivadors, 2 armaris, làmpada, butaca giratòria, tres cadires, tamboret. Manca màquina d'escriure portàtil. Caixa forta: 7.528 ptes. en bitllets del Banc d'Espanya il·legítims, 30 sobres de setmanada amb 80 ptes. c.u., 19 amb 70 ptes. c.u., 3 amb 110 ptes., 4 amb 115 ptes. c.u., 1 sobre amb 245 ptes., tots ells amb bitllets del Banc d'Espanya il·legítims, 9 rotlles de cartó amb timbres mòbils enganxats emprats com a xavalla

Taula 10. Sala de proves

Aparell per comprovar la resistència del fil, 2 aparells per comprovar el número del fil, 1 aparell per comprovar l'estiratge, 2 torcímets, 1 "streborama", 2 taules armari

Taula 11. Farmaciola

Taula d'operacions, butaca, vitrina, dos tamborets, prestatgeria de vidre

En relació amb les matèries primeres, en l'informe que comentem s'especifica i es detalla com consta en la taula 12

Taula 12. Matèries primeres

Pis despatx	-2386 rotlles de cotó americà mescla extra número 30, cru negre; tres-cents dos paquets "americà extra" número 40, cru negre. -302 paquets cotó "americà extra" número 40, cru negre
Pis superior (orientació Montjuïc)	-734 rotlles "americà" amb diferents presentacions (extra, cru, torçat, tintat, mescla, trama, ordit) -35 sacs cabdells
Pis superior (orientació Sant Pere Màrtir)	-74 paquets "americà extra": 519 rotlles -139 sacs de cabdells de diferents qualitats i orígens -381 paquets seda artificial raïó -3 rotlles "centaners" -15 caixes amb rodets seda artificial
Sales de batans i d'acabats	-412 rotlles extra (trama) -560 rotlles (ordit) -100 paquets tintat
Magatzem de colorants	-64 barrils colorants i productes químics (aprox. 3.500 kg)

Aquesta informació procedeix de les dues actes notariais ja citades, la que fa referència a les instal·lacions i maquinària correspon a l'acta núm. 14 del 20 de febrer de 1939, i la que es refereix a les matèries primeres correspon a l'acta núm. 15 del 23 de febrer.

La informació que proporcionen aquestes taules ens permet fer algunes afirmacions: la fàbrica Tecla Sala de l'Hospitalet era una fàbrica gran tant per les seves instal·lacions com per la seva capacitat de producció, podia elaborar molts tipus de fil i d'acabats diferents, i el fet de tenir també sala de tintats ampliava considerablement la seva oferta de productes.

Però tant o més important que el que acabem de dir va ser la seva aposta per la qualitat del producte i el tracte amb els seus clients, diversos documents interns així ens ho expliciten. Aquestes opcions, que van ser d'entrada les adoptades per Joan Riera (potser ja pel seu oncle Pau Sala?) les van seguir sempre la seva vídua Tecla Sala i els seus fills Pau i Rossend.⁶

RELACIONS AMB LA CIUTAT

Hom coincideix a destacar els valors de Tecla Sala quant a la seves activitats de caire social i de mecenatge. No és objecte d'aquest treball fer-ne una relació detallada, però és cert que foren abundants les vinculacions d'aquest tipus relacionades amb l'Hospitalet. A nivell individual i anònim de ben segur que foren molts els ajuts que prestà i a nivell de la fàbrica destaca el caràcter innovador que va representar l'organització d'una guarderia per a infants i del servei mèdic per al personal.

Cal dir que abans de la Guerra Civil ja havia col·laborat amb diferents institucions de caràcter assistencial i religiós.

Pel que fa a la ciutat, destaca la contribució en la restauració de l'església de Santa Eulàlia (anys 1940), la inauguració d'una escola (5 d'octubre de 1957) que avui porta el seu nom, la col·laboració en la construcció del Camp d'Esports (15 de maig de 1958) –després de la fusió de diferents equips esportius entre els quals el T. Sala, creat el 1944–, que s'aixecà en terrenys cedits per T. Sala, etc. Totes aquestes obres reberen el reconeixement de la Ciutat, amb el nomenament com a filla adoptiva i el lliurament de la medalla d'or de l'Ajuntament el 23 de maig de 1954.

COMENTARIS FINALS

La documentació revisada aporta informacions d'interès històric tant pel que fa als orígens de la fabrica «T. Sala» a l'Hospitalet del Llobregat com del seu equipament fins que va esclatar la guerra civil.

Sembla que una època favorable per al sector tèxtil i una gran habilitat per a l'activitat empresarial permeté al matrimoni Riera Sala ampliar un negoci que tenia uns orígens relativament modestos. En aquest sentit, el trasllat a Barcelona des de Roda de Ter suposà una oportunitat força agosarada ja que l'empresa passava a disposar de dos centres fabrils, convertint-se d'aquesta manera en una de les primeres del sec-

tor, pel seu volum de producció, però, especialment, per la qualitat dels seus filats. Val a dir que durant els anys de la Guerra Civil, l'empresa fou col·lectivitzada i durant aquest període es produí una estabilització en la producció que es recuperà amb força en la dècada dels anys 40.

Quant a les instal·lacions, s'observa l'adquisició de maquinària moderna, bona part de la qual procedia d'Anglaterra. Per tant, la fàbrica de l'Hospitalet, i atès que la compra no contemplava aprofitar la dels antics propietaris, va poder-se dotar inicialment amb maquinària nova, de molta qualitat i capacitat de producció.

Així mateix fou destacable des dels seus inicis l'atenció a aspectes socials de treballadors i treballadores i la gran estima que el matrimoni primer i la vídua després sentiren per la ciutat d'Hospitalet, a l'igual que havia succeït amb la seva vila natal de Roda de Ter, essent molt sensibles, en ambdós casos, a l'impuls i mecenatge de moltes iniciatives relacionades amb activitats religioses, esportives i educatives.

BIBLIOGRAFIA

BOATELLA I RIERA, Josep; RIERA I FIGUERAS, Pilar. *Els nostres avis. Joan Riera i Tecla Sala*. Barcelona, Addenda, 2022

PÀMIES I GARRIGA, Jaume; PÀMIES I PALAZUELO, Jaume; VILUMARA I LAMARCA, Josep M., "La fàbrica Tecla Sala", a: VIRÓS, Lluís (editor), *Actes de les V Jornades d'Arqueologia Industrial: La indústria tèxtil*. Barcelona, Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, (Cultura, Tècnica i Societat), 2000, p. 459-469

PLANELL I MAS, Marta, "Del molí paperer Ferrer a la fàbrica tèxtil Tecla Sala: Evolució d'un conjunt industrial" a: Santiago Riera i Tuèbols (editor), *Actes de les II Jornades d'Arqueologia Industrial a Catalunya: Aigua, Tècnica i Treball*. Barcelona, Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, (Cultura, Tècnica i Societat), 1991, p. 260-269

PLANELL I MAS, Marta, "De molí paperer a fàbrica de filats i teixits de cotó: els antecedents de la fàbrica Tecla Sala de l'Hospitalet", a: *Quaderns d'Estudi*, núm. 27, 2014.

NOTES

1. En el moment de la compra de la fàbrica de l'Hospitalet la família Riera Sala vivia al carrer de Bailèn, 42, 1r 1a, de Barcelona. Vivia també en aquests mateix edifici Santiago Basté Ferrer.

2. Aquest plànol està inclòs en l'escriptura que comentem. Fou elaborat i signat per Alfred Ramoneda Holder (? - 1924), enginyer industrial que treballà en diverses fàbriques tèxtils, especialment filatures.

3. La mola (o muela, en castellà) és una antiga mesura de cabal d'aigua utilitzada per mesurar el cabal d'aigua que entrava en un molí.
4. En el plànol de la figura 1 s'indica la localització d'alguns d'aquests equipaments.
5. Fins al seu trasllat a l'edifici Casal de Sant Jordi del carrer de Pau Claris, als primers anys 30, l'empresa tenia les seves oficines a la plaça de Sant Pere, 4, bis.
6. Es pot trobar més informació sobre l'empresa en el llibre dels mateixos autors: *Joan Riera i Tecla Sala: els nostres avis*.
7. L'abreviatura in. correspon a inch, polzada, equivalent a 2,54 cm.
8. Fragus era el nom amb què es designava alguna màquina d'aquesta marca.